

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Давлатова Моҳшариф Олимовна дар мавзуи «Типологияи номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ (дар асоси асари “Ҷен Эйр”-и Ш.Бронте)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 - Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) – шаҳри Душанбе, 2025 - 182 с.

Мазмун ва мухтавои таҳқиқоти диссертатсионии Давлатова Моҳшариф Олимовна дар мавзуи «Типологияи номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ (дар асоси асари “Ҷен Эйр”-и Ш.Бронте)» ба шиносномаи ихтисоси илмӣ барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) мутобиқат мекунанд.

Муҳимияти мавзуи таҳқиқот дар он аст, ки имрӯзҳо таҳқиқоти муқоисавӣ дар забоншиносӣ ба муайян кардани шабоҳат ва фарқияти байни забонҳо аз нуқтаи назари истифодаи дурусти воҳидҳои забонӣ, диққати муҳаққиқони соҳаро ҷалб намуда, муайян кардани чунин вижагиҳо аҳаммияти илмӣ амалӣ дорад ва барои ба роҳ мондани тарҷумаи мукамал заминаи бозғайтмод фароҳам меорад. Ба ибораи дигар, меҳвари таҳқиқоти муқоисавӣ, муайян кардани қолабҳо ва хусусиятҳои истифодаи дурусти воситаҳои забонӣ дар соҳаҳои гуногуни муошират мебошад. Мавзуи таҳқиқ на танҳо аз хусусиятҳои монанд ва фарқкунандаи бонизом, мунтазам ва устувори забон, балки, аз муқаррар кардани мутобиқатҳои байнизабонӣ иборат мебошад, ки бешубҳа барои тарҷума аҳаммияти зарурӣ дорад. Ҳамин тавр, таҳлили муқоисавӣ аз нигоҳи тарҷума метавонад ба таҳияи дурусти тарҷумаи мукамал асос гузорад.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки бо вучуди таҳқиқоти анҷомёфта дар самти забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ, масъалаи муқаррар намудани типологияи номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ то ба имрӯз мавриди омӯзиши амиқ ва ҳамаҷониба қарор нагирифтааст. Дар диссертатсияи мазкур номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ дар асоси тарҷумаи асари нависандаи англис Шарлота Бронте “Ҷен Эйр” пурра таҳлил шуда, мутобиқат накардани воҳидҳои луғавӣ миёни матни асл ва тарҷума ҳангоми тарҷумаи воҳидҳои луғавӣ муодил ва бемуодил бори аввал таҳқиқ гардидааст. Ғайр аз ин, дар диссертатсия

бори аввал навъҳои номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ муқаррар гардидаанд. Илова бар ин, дар диссертатсия камбудихо дар тарҷумаҳои русӣ ва тоҷикии асари “Чен Эйр” мавриди баррасӣ қарор гирифта, омилҳои пайдо шудан ва роҳҳои бартараф намудани онҳо нишон дода шудаанд.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда аз нигоҳи илмӣ асоснок шуда, натиҷаҳои таҳқиқоти бадастомадаро, ки бо фарогирии 6 банд пешниҳод гардидаанд, инъикос карда метавонад. Аз ҷумла:

1. Таҳлил ва баррасии номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи бадеӣ дар мисоли забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ имрӯзҳо хеле мубрам ва зарурӣ арзёбӣ гардида, заминаи боэътимоди назариявӣ ва амалиро барои пажӯҳишҳои минбаъда дар соҳаи забоншиносӣ ва тарҷума фароҳам месозад;

2. Номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ аз мутобиқати онҳо сарчашма мегирад;

3. Омилҳои гуногуни пайдоиши номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи бадеӣ мавҷуд мебошанд, ки дарки онҳо ба мукаммалии тарҷума мусоидат менамояд;

4. Номувофиқати воҳидҳои луғавӣ ва камбудихои тарҷумонӣ ду мафҳуми якзайл намебошанд. На ҳама гуна номувофиқати воҳидҳои луғавӣ ҳамчун камбудихои тарҷума фаҳмида мешаванд...

Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар он зоҳир гардидааст, ки дақиқ будани маълумот, маводи кофии таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот, ҳаҷми интишорот ва гузаронидани таҳқиқоти илмӣ диссертатсиониро собит менамоянд. Ҳамзамон, эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсиониро истифодаи методҳои луғавӣ, таҳлилӣ, муқоисавӣ, тарҷумавӣ ва ғайраҳо таъмин менамоянд, ки барои дуруст ба роҳ мондани роҳу воситаҳо ва вижагиҳои тарҷумаи матнҳои бадеӣ аз забони асл ба забони тарҷума мусоидат менамояд ва ин барои донишандӯзони соҳаи забоншиносӣ, забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ, муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ муҳим аст.

Боби якуми диссертатсия **“Асосҳои назариявии номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар тарҷума”** буда, бо масоили назариявӣ ва методологӣ ифода ёфтаанд, ки асоси раванди таҳқиқро ташкил медиҳанд. Ин боб аз чор зербоб иборат аст. Дар ин боб диссертант номувофиқати воҳидҳои луғавӣ, принципҳои номувофиқати воҳидҳои луғавӣ, баррасии таҳвилоти тарҷумонӣ ва меъёрҳои асосии баҳо додан ба сифати тарҷума ва мукаммалии

тарҷумаро шарҳ додааст. Мукаммалии тарҷума ба баҳо додани раванди тарҷума аз нуктаи назари мутобиқ будани он ба талаботи муошират нигаронида шудааст ва таҳлили пурраи матн бо мақсади муайян ва имконпазир будани дарки он дар фарҳанги забони тарҷума иборат мебошад.

Муҳтавои зербобҳои боби мазкур аз ҷиҳати мантиқӣ ба унвони боб робитаи қавӣ дошта, дар мундариҷаи онҳо масъалаҳои гузошташуда ба таври мукамал инъикос ёфтаанд.

Зимни баррасии боби мазкур диссертант дар доираи масъалаи номувофиқати матни асл ва тарҷума қайд кардааст, ки дар тарҷумашиносӣ нисбатан кам омӯхта шудааст. Номувофиқатӣ дар тарҷума на танҳо ҳамчун талафот, балки ҳамчун табдили табиӣ маълумоти интиқолшаванда низ ба ҳисоб мераванд.

Боби дуҷуми таҳқиқоти диссертатсионӣ **«Номувофиқатӣ дар тарҷумани воҳидҳои луғавӣ: мушкилоти муодилнокӣ ва бемуодилӣ дар забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ»** номгузори шуда, фарогири 2 зербоб аст. Масъалаҳои баррасишудаи боби мазкур оид ба назария ва амалияи тарҷума мутобиқатҳои байнизабоние, ки дар забони асл ва тарҷума новобаста аз матн баробармаъно ва баробарарзиш мебошанд. Муодилҳо он мувофиқатҳои доимӣ ва баробаре мебошанд, ки новобаста аз матн миёни воҳидҳои луғавии забони асл ва забони тарҷума ба назар мерасанд.

Зимни омӯзишу баррасии боби мазкур диссертант ба чунин натиҷа омадааст, ки тарҷумон ҳангоми тарҷума бояд диққати асосиро на ба мутобиқат намудани калима ба калима равона кунад, балки кӯшиш кунад, то дар низоми воҳидҳои луғавии забони тарҷума воҳидеро муайян кунад, ки маънои вожаи аслиро ба пуррагӣ ифода менамоянд. Дар раванди тарҷума тағйирот на танҳо дар доираи калима ва ибора, балки тамоми ҷумла низ ба назар мерасад. Ҳангоми тарҷума аз забони англисӣ ба забонҳои русӣ ва тоҷикӣ ҳолатҳои низ ба назар мерасанд, ки дар онҳо ҷумлаи матни асл ба куллӣ иваз мегардад. Ҳамаи воҳидҳои луғавии таркиби ҷумлаи асл ва ё миқдори бештари онҳо тағйир ёфта, боиси номувофиқати воҳидҳои луғавӣ миёни забонҳои муқоисашаванда мегардад.

Диссертант чор гурӯҳи воҳидҳои луғавии бемуодил, ки аз тарафи забоншинос К.Л. Латишев муқаррар гардидааст пешниҳод кардааст: реалия-калима, бемуодилҳои муваққатӣ, бемуодилҳои тасодуфӣ ва экзотизмҳои сохторӣ.

Таснифоти воҳидҳои луғавии бемуодил аз ҷониби муҳаққиқон гуногун мебошад. Тарҷумашинос З.Г. Прошина воҳидҳои луғавии бемуодилро ба чор намуд тасниф намудааст:

- 1) калимаҳои ягонае, ки ба фарҳанги як миллат хос мебошанд;
- 2) аналогҳо;
- 3) калимаҳои монанде, ки бо вазифаҳои гуногун дар забон истифода мешаванд;
- 4) лакунаҳо.

Инчунин, диссертант хулосаҳои худро дар ин боб бо фарогирии 3 банд оид ба омилҳои номувофиқати воҳидҳои луғавии муодил асоснок намудааст, ки аз нигоҳи илмӣ дуруст таҳия шудаанд.

Боби сеюми таҳқиқоти диссертатсионӣ **“Таҳлили номувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ дар раванди тарҷума”** унвон гирифта, фарогири 4 фасл (зербоб) аст. Дар ин боб диссертант навъҳои номувофиқати воҳидҳои луғавиро дар тарҷумаҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ баррасӣ намудааст.

Ҳамзамон, дар баробари дигар масъалаҳо дар ин қисмат диссертант бо мисолҳои мушаххас оид ба ҳолатҳои фишурдасозӣ шарҳ додааст (ниг. ба саҳ. 137-138).

Тарҷумонҳо аксар вақт маҷбур мешаванд, ки ба усули фишурдасозӣ рӯ оранд, зеро истифодаи зиёди иловаҳо ба зиёд шудани ҳаҷми матни тарҷума мусоидат менамояд ва барои то андозае мутобиқ кардани ҳаҷми матни тарҷума бо матни асл тарҷумонҳо аз ин усул истифода менамоянд. Намунаи ин падида ҷумлаи зерин аст:

I cannot tell what sentiment haunted the quite solitary churchyard, with its inscribed headstone; its gate, its two trees, its low horizon, girdled by a broken wall, and its newly-risen crescent, attesting the hour of eventide [Ошибка! Источник ссылки не найден., 10]. – *Не могу выразить, какую меланхолию будило изображение заброшенного кладбища, надгробной плиты с чьим-то именем, калитки, двух деревьев, заслоняющей даль полуразрушенной ограды, узкого серпа восходящего месяца – указания на наступление ночи* [Ошибка! Источник ссылки не найден., 5]. – *Неизъяснимый трепет вызывало во мне изображение заброшенного кладбища: одинокий могильный камень с надписью, ворота, два дерева, низкий горизонт, очерченный полуразрушенной оградой, и узкий серп восходящего месяца, возвещающий наступление вечера* [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. – *Тасвири гӯри кӯҳнаи бенигоҳубинмонда: лавҳасанги тоқа, дарвоза, ду дарахт, уфуқи пасти бо тавораи нимвайрон маҳдудкардашуда, доси борики маҳтоби тулӯькунанда, ки аз фарорасии шом огоҳӣ медиҳад, маро ба изтироби баённопазир меафканд* [Ошибка! Источник ссылки не найден., 7].

Дар ҷумлаҳои ҷавоб мутарҷимон калимаи **“the hour”** – **“время, час”** – **“вақт, соат”**-ро бино бар илова гаштани вожаи **“изображение”** – **“тасвир”** коҳиш додаанд, ки боиси номувофиқати воҳидҳои луғавӣ гаштааст. Ин гуна

нумувофиқатиرو ҳамчун фишурдасозӣ ҳисобидан мумкин аст, ки дар он унсури зиёде, ки ягон маълумоти муҳимро дар бар намегирифт ва ҳазфи он муҳтавои матнро коста намекунад, интиқол наёфтааст. Илова гардидани вожаи **“изображение” – “тасвир”** ҳамчун яке аз навъҳои издиёд, тавзеҳот маъмул аст. Ин навъи издиёд дар тарҷумаҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ хеле зиёд ба назар мерасад, зеро барои забони англисӣ кӯтоҳбаёнӣ хос мебошад ва ҳангоми тарҷума аз англисӣ ба забонҳои русӣ ва тоҷикӣ барои мутобиқ сохтани нутқ ба меъёрҳои забонҳои тарҷума, тарҷумонро зарур аст, ки бо илова намудани баъзе аз воҳидҳои луғавӣ онро пурра ва муфассал кунад. Дар мавриди болозикр низ мутарҷимон вожаи **“изображение” – “тасвир”**-ро барои мутобиқ сохтани ҷумла ба меъёрҳои забонҳои русӣ ва тоҷикӣ изофа намудаанд, чунки бидуни он ҷумла барои хонандаи асари тарҷумашуда нофаҳмо ва номафҳум боқӣ мемонд.

Дар рафти омӯзиши диссертатсия маълум гардид, ки нумутобиқати воҳидҳои луғавӣ дар забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ дар асоси тарҷумаи асари **“Чен Эйр”-и Ш. Бронте** аз нигоҳи илмӣ ва методологӣ дуруст буда, диссертант ҳамаи паҳлуҳои онро баррасӣ ва корбурд кардааст.

Аҳаммияти илмию амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки далелҳои асосноки пешниҳодшудаи муҳаққиқ оид ба мушкилоти луғавӣ дар тарҷумаи бадеӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ холигоҳи назариявии тарҷумашиносии тоҷикро пур хоҳад кард.

Ҳамчунин, натиҷаҳои илмию амалии таҳқиқот барои мутахассисони соҳаи тарҷума дастури амалӣ ба ҳисоб мераванд. Нумувофиқати воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ, камбудихо дар раванди интиқоли воҳидҳои луғавии муодил ва бемуодил ва роҳҳои бартараф намудани онҳо, ки дар диссертатсияи мазкур нишон дода шудааст, роҳнамо барои тарҷумонони минбаъда мегардад.

Диссертант оид ба мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ, 6 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расонидааст, ки ба мазмуну муҳтавои диссертатсия равона гардидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талабот. Сохтор, мундариҷаи диссертатсияи Давлатова Моҳшариф Олимовна ба талаботи меъёрҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, мазмуни автореферат бо диссертатсия мувофиқат мекунад. Инчунин ба рамзи ихтисоси тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6D.KOA-36 – 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) мутобиқат мекунад.

Автореферати диссертатсия мазмуну мухтавои таҳқиқоти диссертатсиониро инъикос намуда, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад.

Дар баробари натиҷаҳои бадастомада ба назари мо баъзе камбудӣ ва норасоии зерин дар матни диссертатсия ба назар мерасад:

1. Агар муаллиф дар доираи боби якуми диссертатсия оид ба заминаи таърихӣ асарҳои интихобшуда дар забонҳои муқоисашаванда маълумоти илман асоснок пешниҳод мекард, арзиши диссертатсия боз ҳам баландтар мегардид.

2. Дар матни диссертатсия номи намояндагони маъруфи назарияи тарҷумаи олимони шуравӣ оварда шуда, дар баробари ин номи намояндагони маъруфи назарияи тарҷумаи англис дар ин самт, оварда мешуд, ба манофеи кор буд.

3. Дар боби сеюми диссертатсия оид ба рӯзгор ва эҷодиёти нависанда Ш.Бронте каме маълумот пешниҳод мегашт, боз қиммати кор шакли дигарро мегирифт ва хонанда дар баробари ин оид ба рӯзгору маҳорати эҷодии нависанада шинос мегардид.

4. Маҳдуд будани заминаи назариявӣ. Гарчанде ки муаллиф ба таҳқиқоти бархе муҳаққон ишора мекунад, вале базис ё асоси назариявии типологияи номувофиқатӣ ва таснифоти онҳо пурра ва муфассал инъикос нагардидааст;

5. Дар матни диссертатсия баъзе ғалатҳои техникӣ ва имлоӣ ба чашм мерасад, ки ислоҳи онҳо сифати корро беҳтар мегардонад.

Эродҳои мазкур хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши умумии таҳқиқотро коста намегардонанд.

Дар маҷмӯъ, метавон қайд намуд, ки муаллиф мақсаду вазифаҳои гузашташударо пурра иҷро карда, тӯли солҳои зиёд дар роҳи пурмашаққати илм кор намуда, теъдоди зиёди мақолаҳои илмӣ дар ин самт таълиф кардааст.

Дастоварди дигари диссертант дар он аст, ки номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ яке аз қисматҳои мураккаби тарҷума ба шумор рафта, аз ин нигоҳ баррасӣ намудани хусусиятҳои типологияи номувофиқатӣ дар забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ (дар асоси асари “Ҷен Эйр”-и Ш.Бронте) кори сахлу сода нест.

Хулоса, таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар мавзӯи «**Типологияи номувофиқатии воҳидҳои луғавӣ дар тарҷумаи забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ (дар асоси асари “Ҷен Эйр”-и Ш.Бронте)**» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) кори мустақилона ва дар сатҳи хуби илмӣ анҷомдодашуда ба шумор рафта, дорои

навгонӣ, арзиши илмию амалӣ аст ва ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-уми Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, № 267 ва тағйиру иловаҳо ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, №295 тасдиқ шудааст, комилан ҷавобгӯ буда, муаллифи он Давлатова Моҳшариф Олимовна сазовори дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илми филология, профессор,
муовини раиси Кумитаи забон ва
истилоҳоти назди Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Баротзода Файзиддин Камолиддин

Суроға: 734036, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, н. Сино
кучаи Ғафуров 3, хуч. 46
Тел.: + 992 934555066
Email: fedya_b1984@mail.ru
«20» 05 соли 2025

Имзои Баротзода Файзиддинро
тасдиқ мекунам:

Мудири шуъбаи ҳуқуқ, кадрҳо ва корҳои
махсуси Кумитаи забон ва
истилоҳоти назди Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сафарзода Эрач

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, н. Шоҳмансур
кучаи Беҳзод 25
Тел.: + 992 552720990
Email: safarov.eradzh@bk.ru
«22» 05 соли 2025